

"דרך כוכב מיעקב"

על רבי עקיבא ובר כוכבא

מדברי מרן הראי"ה קוק זצ"ל ורבינו הרב צבי יהודה הכהן קוק זצ"ל

עריכה: הרב זאב נוימן

תוכן:

א. על רבי עקיבא - ממרן הראי"ה	ד. בר כוכבא ושמשון
ב. רבי עקיבא לן בשדה	ה. בר כוכבא - ניצוץ משיחי
ג. "ודימה" - רבי עקיבא לא טעה	ו. רבי יוחנן בן תורתא
	ז. רבי יהושע בן קרחה
	סיכום

אחד מגיבורי האומה הישראלית לתולדותיה הוא בר כוכבא, אשר הרים את נס המרד ברומאים. מגבורתו וממסירות-נפשו התרשם עד מאוד רבי עקיבא וקרא עליו את הפסוק "דרך כוכב מיעקב"². הרמב"ם אף הגדיר: "... רבי עקיבא חכם גדול מחכמי משנה היה והוא היה נושא כליו של בן כוזיבא המלך"³. וביאר רבינו, הרב צבי יהודה, שכוונת הביטוי 'נושא כלים' היא במובן מליצי, כביטוי 'נושאי כליו' של הרמב"ם, המכוון למפרשיו. רבי עקיבא שמסר נפשו על התורה, כאשר הקהיל קהילות ברבים ולימד תורה, על אף גזירות הרומאים ונענש בכך שסרקו את גופו במסרקות של ברזל עד צאת נשמתו ביאחד⁴, הוא שראה בבר כוכבא גבורה שיש בה ניצוץ משיחי וחלק מגאולת ישראל. רבינו, הרב צבי יהודה, עמד על דמותם של בר כוכבא ורבי עקיבא ועל היחסים ביניהם, בעיקר בשיחותיו ל"ג בעומר. אף באיגרות רבינו מצאתי התייחסות לכך, וביותר בהערותיו הרבות אותן רשם בשולי גליונות ספריו השונים. עברתי וליקטתי את הדברים לקבצם אל מקום אחד.

1. במדבר כד יז

2. "תני ר' שמעון בן יוחי: עקיבא ר' היה דורש 'דרך כוכב מיעקב' דרך כוזבא מיעקב. ר' עקיבא כד הוה חמי בר כוזבא הוה אמר: דין הוא מלכא משיחא. א"ל ר' יוחנן בן תורתא: עקיבא, יעלו עשבים בלחיין ועדיין בן דוד לא יבא" ירושלמי תענית ד ה

3. רמב"ם, הלכות מלכים יא ג

4. ברכות סא ב

יהי לקט זה, מדברי רבינו הרב צבי יהודה, לעילוי נשמתו הטהורה של הקדוש הרב אליהו שלמה רענן הי"ד, אשר בתפארת מידותיו הצליח להסתיר את גדלותו בתורה, דיבוריו קצרים היו, מגלים טפח ומכסים טפחיים, וחיוך תמידי על פניו. תמיד עודדני ושאלני בענין ההוצאה לאור את ספרי סבו, מרן הראי"ה קוק זצ"ל ורבינו הרב צבי יהודה זצ"ל. שמח על כל התקדמות, והצטער על כל עיכוב, תוך רצונו לסייע בהתגברות על העיכובים. חייו היו קודש לתורה, לתפילה ולעבודת ד' תוך התחברות והתקשרות לאדמת ארץ ישראל הקדושה ליישבה, כצעיר ברוחו, יחד עם נוות ביתו הרבנית חיה תבדלחט"א, בהדר ביתר ומשם לחברון, עיר האבות, באדמות ישי. "הרוגי מלכות אין כל בריה יכולה לעמוד במחיצתן"⁵. תנצב"ה.

א. על רבי עקיבא - ממרן הראי"ה קוק זצ"ל

בטרם נביא מדברי רבינו הרב צבי יהודה, נפתח בדברי אביו, מרן הראי"ה קוק זצ"ל:
 "... רבי עקיבא אורן של ישראל... שלשת הסימנים המציינים לנו לדורות את קדושתו העליונה, שהם:

ראשית - אהבת התורה עד לכדי מסירות נפש של סבל בלתי גבולי, הדעה היסודית שסם החיים של האומה ומכון גאולתה אין לו תוכן אחר כי אם זאת התורה שהיא 'חינו ואורך ימינו'.

השנית - ההכללה 'כולהו סתימתאה אליבא דרבי עקיבא' - פלגים רבים הולכים וזורמים, מתניתין, תוספתא, ספרי, ספרא וכו' אבל הכל בא מתוך אותו הים הגדול, תורתו הכוללת של רבי עקיבא (עיין סנהדרין פ"ו). התורה תורת חיינו כל פלגיה המתגלים ברוח וכל הפלגים המתגלים בחיי האומה, ממנה הם זורמים⁶, ולאחדם עם מקורם הברוך לנצח אנו נדרשים. נברך בתורה תחילה ונמצא את הארץ אשר אבדה לנו על אשר לא ברכו בתורה תחלה (עיין בבא מציעא פ"ה).

והשלישית - היא מדת רבי עקיבא המיוחדת, שהיא מתעוררת עכשיו בזמן צמיחת הישועה, להיות לנו לאור עולם, התלהבות ומסירות לחזק כל חזון של גאולה ותחיה לישראל וארצו. ודוקא מפני שהחזון בשעתו נכשל, ובר כוכבא נפל ועמו נפל ישראל בבחינת חירותו הלאומית, בטוחים אנו כי תורת אמת אשר בפה קדוש יבוא תור לה, והתור הזה הולך ובא, ולא תקום פעמים צרה, ולא לחנם לחם ישראל מלחמת קיומו ונצחו עד דור אחרון ועד בכלל...⁷.

5. בבא בתרא י ב. על דברי הגמרא (סנהדרין מז ב) "הרוגי מלכות" העיר רבינו (ונדפסה הערתו במסכת סנהדרין מהדורת הלכה ברורה): "עיין ת"ז תכ"א דס"ו בהגר"א ד"ה ד"א (=תיקוני זוהר תיקון עשרין וחד דף סו ב: "... דא איהו קדוש דאתקדש שמייה דקב"ה על ידיה" וביאר הגר"א: "ד"ל שנהרג על קידוש השם שקוראין אותו קדוש..."), והעיר שם רבינו: "ע' סנהדרין מז")"

6. "... תורתו של רע"ק מקושרת בקשרי הכתרים של האותיות, ופליג את"ק דספרא דאמר תורה שבע"פ ותושב"כ הן שתי תורות, כ"א הכל תורה אחת..." אגרות הראיה ב, עמ' רצד

7. מאמרי הראיה א עמ' 202-203

"... שטנה של המינות בהתחלת צמיחתה רבי עקיבא הוא שדרש על כל קוץ וקוץ תילים של הלכות⁸, הוא שהכיר את הערך של האומה בכללה, וכחה לאלהים בכל צורותיה שהיא מתגלה בהן, אפילו בגבורה גופנית שלה ידע כי חלק ד' עמו, ונשא כליו של בן כוזיבא אולי תצמח ממנו ישועה לישראל, מסר נפשו על נטילת ידים, ויצאת נשמתו באחד. הוא איש הישראלי בעומק יסודו הפנימי, למרות מה שהוא בן גרים בחיצוניותו, והוא הכח המגין נגד נקיבת השם, של בן האשה הישראלית..."⁹.

"... וכחו של רבי עקיבא אחד את ההארות ונשתלשלה תורה שבע"פ בסוד הכתב שבתגין, על כל קוץ וקוץ תילי תילים של הלכות, הוספת גבורה של מעלה ע"י אמירת 'ועתה יגדל נא כח ד' כאשר דברת', ואמר לבר כוזיבא דין הוא מלכא משיחא, ולא חש להא דלא היה מורח ודאין, שמפני מעלת עצמיות קדושתן של ישראל אין המעלות מעכבות, ולא ניכר שוע לפני דל, ויסוד נפש הגר חברה את כח התגלות התורה וצפונתה באורו של משיח..."¹⁰.

"... אבל טהורי-לב יראו את ר' עקיבא בגדלו, את ר' עקיבא המשחק כשרואה ששועל יוצא מבית קדשי הקדשים¹¹, מפני שלנפשו הענקית העתיד הרחוק נצב כהוה, את ר' עקיבא המלא צהלה לקול המונה של רומי, מפני שהאהבה האלהית הנובעת מעומק חכמת לבו הנפלאה הורתהו, עד כדי מלא ציור חי, כי רומי ואילייה כליל תחלוף, ואור ציון לעד יזרח. האהבה בתענוגים למחזה העתיד הודאי מלאה כל כך את לבבו הטהור, עד כי לא הניחה לו מקום גם לאנחת לב על ההוה המרעיד, שהכירו רק כעב קל על פני החמה הברה בשחקים.

8. "... וחנוני הסגולה הם דורשים על כל קוץ וקוץ תילי תילים של הלכות, וצופים באור המחשבה האלהית, ומכונים את הליכות התבל ומצעדי בני אדם לעומתה, כרבי עקיבא ותלמידיו בכל הדורות, שמקבלים עליהם מלכות שמים באהבה, גם כשסורקים את בשרם במסרקות של ברזל..." ראש מילין, מהדורת תשמ"ז, עמ' צט. "... עין הצופה למרחוק יכולה היא לדרוש עליהם (=על התגין) תילי תילים של הלכות, שמוצאיהם מימי קדם, ומציאותם המפעלית תתעורר בימים הטובים העתידיים לבא ליום שכולו טוב, ליום אשר ישובו ויאירו כל האורות אשר נחשכו, אשר ישובו כל העטרות האבודות והנפרקות, מפני כל חטא ועון, של יחיד ושל ציבור, של שעות ושל דורות, של תקופות תולדותיות, ושל מהדורות עולמיות, מפני כל מחשך ומאפליה. אמנם בכל עת וזמן, ירעיפו טל חיים אלה התגין בגניזה לישרים, עזיזי הבטחה, כמהי האורה, אשר בתוכם ישכן אור ד', וסודו אשר ליראיו וחושבי שמו, הם הם תלמידי רבי עקיבא, היודעים להצמיד כל עזו חיים אשר בתבל וכל מאורעותיה, אל האור האצילי אשר ברזי מחשבת תמים דעים..." שם עמ' מ-מא

9. אורות האמונה, מהדורת תשנ"ח, עמ' 35-36

10. גנזי ראי"ה ב, עמ' 27

11. "... קדושי עולם, שחלקם בחיים, כרבי עקיבא וחבריו, אותן הנשמות הקדושות שעלו במחשבה הקדומה, הם הם יכולים הם לשחק כשרואים שועלים יוצאים מבית קדשי הקדשים, וכששומעים קול המונה של רומי. והם הם מנחמי האמת, המנחמים בעומק בדרך ארוכה וקצרה..." אורות הקודש ג, עמ' קצ

ורק ממקור אותה הנפש, שנשמתו יצאה באחד, יצאה ההחלטה: שכל הכתובים קודש ושיר השירים – קודש קדשים¹².

"... דייק פה רע"ק בלשונו, בכל נפשך, אפילו נוטל את נשמתך... שבודאי הכונה היא שאפילו יעשו יסורים שאין להם קצבה מ"מ ימסור נפשו באהבת ד', שזהו באמת יותר חמור ממיתה גרידא, ובשביל כך רצה רע"ק דוקא להרגיש את היסורים כדי לקיים את המצוה. והתלמידים כשראו והבחינו שהוא מרגיש את היסורים, אמרו לו: רבינו עד כאן? הלא זהו יותר ממסי"נ למיתה, ע"כ השיב להם כי בלא זה אין מובן כלל להמצוה הזאת של מסי"נ וגודל ערכה. ע"כ נראה שרע"ק הרגיש את היסורים וחיב אותם מאד באהבת השי"ת עד שזה נחשב אצלו לשכר מצוה...¹³.

"... בהסכמה הכללית לבחור במות עם אהבת ד' יותר מבחיים מבלעדה אין האהבה מגעת עד כדי נטילת הנפש, כי אם עד הנפש, דהיינו עד אהבת החיים. אבל היסורים הארוכים בכלי מות של נטילת הנפש – שם הוא מקום גילוי הגבורה של גבורי כח עושי דבר ד', הששים ושמחים לקראת תעודתם, להיות מהעובדים היותר נחשבים להשלמה הרוממה של האדם, הבאה רק מידיעת שם ד' ומבטחון קיום הידיעה הזאת, שלא תוכל להמחק גם בכל כלי חובלים... אם לא ימצאו בקרב החברה האנושית אנשים אמיצי כח לב, לעמוד לפני כל צר ואויב הבא להשכיח שם ד', גם בנתנם כפרו את כל נפשם וגם כל סבל צרה ומכאוב... ולרעים וסכלים שבבני אדם היה אפשר להתגבר ולהשכיח מן העולם את אור האמת העליונה.

ומי שלבו לב אדם באמת, ויודע את ערך יקרת התעודה של אהבת ד', והאושר הכללי הכרוך עמה, לא תרפינה ידיו למענה גם ממכאובים היותר נוראים בפועל. על כן צריך לזה גם כח גבורה נפשית ואמץ רוח חזק מאד, עשוי לבלי חת...¹⁴.

"... רבי עקיבא, החושף נסתרות, הדורש כל קוצין שבתורה והעורג הנצחי להארת ד' העליונה, עד כדי יציאת נשמתו באחד, שכל הפרטים כולם אצלו מקושרים עם הכלל

12. עולת ראייה ב, עמ' ד

13. אגרות הראיה ד, עמ' רנד-רנה, איגרת אשלד

14. עולת ראייה א, עמ' רנ-רנא. ועיין עין איה ב, ברכות, ט רכז, עמ' 343

העליון בהתגלות ובהירות עצומה, עד שאין לגבי דידיה הסתרה וכיסוי, רמז כל דהו כבר מספיק הוא להאיר אור גדול ומפולש...¹⁵.

ומכאן לדברי רבינו הרב צבי יהודה:

"דוקא גדולי התורה ועמודי הוראת הלכותיה בישראל הם המטפלים בו (=במשיח) ומבססים את החלטיותו ומאירים את תכנו. מבין התנאים רבי עקיבא, הדורש תלי תלים של הלכות וכל סתמי ההלכות הן על-פיו, הוא העומד בראש התנועה המשיחית הראשונה על-ידי שר צבא ישראל...¹⁶".

"... אותו ענק-הענקים הישראלי רבי עקיבא, אשר עליו... נאמר מפי רבי טרפון... 'כל הפורש ממך כפורש מן החיים'... אשר מתוך ההתמסרות וההתדבקות הנפשית למקור חיוניותו של עמו וארצו תורתו נחלתו נמשכה לו דרישתו על כל קוץ וקוץ שבתורה תלי-תלים של הלכות; אשר בהכללה המוחלטת של כל התורה כולה על פיהו נתגלתה אמונת-החוסן של קדושת הגבורה הישראלית ומפלאות מאבקיה על נצח המולדת החמרית והרוחנית...¹⁷".

על אבי סבו של מרן הראי"ה קוק, רבי דוב-בער יפה מטורץ, מגדולי תלמידי ר' חיים מוולוז'ין מסופר¹⁸:

"את 'פרשת שמע' היה קורא מתוך דביקות גדולה ועצומה ועל-פי כוונות האר"י וכשהיה מגיע ל'ובכל נפשך'¹⁹ היה רגיל לומר באמצע: 'אפילו נוטל את נפשך'. ולאחר המילים 'ובכל מאדך' היה מוסיף: 'בכל מידה שהוא מודד לך' - ונכדו, הוא רבינו אברהם יצחק הכהן ז"ל, היה אחרי-כן מהפך בזכותו של אבי-סבתו וכתב תשובה מיוחדת להוכיח כי ההפסק הבא מתוך דביקות לאו שמיה הפסק, בהביאו רבי עקיבא כשהוציא והוא להריגה... אמר להם: כל ימי הייתי מצטער וכו'⁴... והרי לפניך, כי באמצע קריאת-שמע

15. עין איה ד, שבת, יא ז, ביחס לדברי רבי עקיבא (שבת צו ב-צו א) שהמקושש הוא צלפחד ושאף אהרון נצטרע, שרבי יהודה בן בתירא טען נגדו: "עקיבא, בין כך ובין כך, אתה עתיד ליתן את הדין, אם כדברך התורה כיסתו ואתה מגלה אותו, ואם לאו - אתה מוציא לעז על אותו צדיק"

16. לנתיבות ישראל א, עמ' לה

17. שם שם, עמ' קפה-קפו

18. הראי"ה, לרב יל. מימון עמ' טו-טז "מפי הרב צבי יהודה קוק". ולראשונה בקובץ אזכרה

19. והעיר רבינו הרב צבי יהודה: "בכל לבבך - בשני יצריך"

וקבלת עול מלכות־שמים בדביקות ובמסירות־נפש נפלאה ומפליאה כל־כך הפסיק רבי עקיבא להורות לתלמידיו וללמדם לדעת כמה גדול ערכה של מסירות־נפש – והרי מכאן ראייה, שהפסק מתוך דביקות לאו שמיה הפסק²⁰.

והעיר רבינו:

”הפסק הבא מתוך דביקות לאו שמיה הפסק – בדבר של אותו ענין. רא”ש מגילה פ”ב ס”א: כיון שאינו דורש אלא בענינה של מגילה אין חשוב הפסק, והכי איתא בירושלמי ובלבד שלא יפליג לענינות אחרים.”

”שהפסק מתוך דביקות לאו שמיה הפסק – בדבר של אותו ענין.”

ובשולי גליון הגמרא הנ”ל⁴ העיר רבינו:

”אמר כבוד קדושת אדוני אבי מורי ורבי זצ”ל, כך משמע שאמר זה ר’ עקיבא לתלמידיו בתוך פסוק ראשון קודם שיצתה נשמתו באחד, שמסתמא התחיל לקרוא שמע, ולא קרא פעם שנית, שמה שלימד להם אז, בענין מסירות נפש לקידוש השם שייך לעצם קבלתו מלכות שמים...”²¹.

ב. רבי עקיבא לן בשדה

”... כי הא דרבי עקיבא דהוה קאזיל באורחא, מטא להיאי מתא בעא אושפיזא לא יהבי ליה. אמר: כל דעביד רחמנא לטב. אזל ובת בדברא והוה בהדיה תרנגולא וחמרא ושרגא. אתא זיקא כבייה לשרגא, אתא שונרא אכליה לתרנגולא, אתא אריה אכליה לחמרא. אמר: כל דעביד רחמנא לטב. ביה בליליא אתא גייסא שבייה למתא. אמר להו: לאו אמרי לכו: כל מה שעושה הקדוש־ברוך־הוא הכל לטובה” (תרגום: כמו רבי עקיבא שהיה מהלך בדרך, הגיע לאותה עיר, ביקש מלון ולא נתנו לו, אמר: כל מה שעושה ד’ לטובה. הלך ולן בשדה, והיו עמו תרנגול חמור ונר. באה הרוח וכיבתה את הנר, בא החתול ואכל את התרנגול, בא האריה ואכל את החמור. אמר: כל מה שעושה הקדוש־ברוך־הוא לטובה. בו בלילה בא גייס ושבה את העיר. אמר להם: וכי לא אמרתי לכם כל מה שעושה הקדוש־ברוך־הוא לטובה?) ברכות ט ב.

”משמע לבני לוי, ואולי זה שייך לענין בר כוכבא שהיה ר’ עקיבא נושא כליו כדברי הרמב”ם בהלכות מלכים פרק י”א הלכה ג’, ולכן לא יהבי ליה אושפיזא ועי’ לתולדות ר’ עקיבא ור’ שמעון. ואולי משום כך השינוי בלשון, מקודם ארמית ואח”כ עברית לפי התייחות וקירוב הנוכחים” הערת רבינו²².

20. והעיר רבינו: “מסר לי עובדה זו, של הפסקו זה בק”ש, אאמו”ר ז”ל, שספר לו הגאון ר’ משה יואל ז”ל מאנקיסט בעל ס’ ראשי בשמים, שהוא בילדותו שמע את הגרד”ב ז”ל כשהוא קורא כך ק”ש”

21. הערת רבינו זו נדפסה במסכת ברכות מהדורת הלכה ברורה

22. שם

"... לכאורה הסיפור הזה משונה. וכי אין לרבי עקיבא מה לעשות בלילה, אלא להלך בדרכים? איך אפשר להבין שאנשי העיר סירבו לארח בלילה יהודי, וקל וחומר תלמיד-חכם גדול? בהתחלת הדברים משתמע שרבי עקיבא הלך לבדו אבל בסוף המעשה הוא פונה בלשון רבים 'לא אמרתי לכם'; מי הם האנשים אשר נמצאים יחד עם רבי עקיבא? אלא שרבי עקיבא ותלמידיו הלכו בלילה תוך כדי פעולה מלחמתית נגד הרומאים. לכן כשהם חפשו מקום ללון, שלח רבי עקיבא את תלמידיו ללון בשדה, והוא בעצמו ביקש אכסניא בעיר, בתקוה שיתחשבו בגדלותו בתורה ויאפשרו לו ללון שם. אמנם תושבי העיר סירבו להסתכן ולהחזיק אחד מראשי המרד אצלם, ועל אף כל גדולתו וקדושתו, לא נתנו לו אכסניא אצלם. לכן הוא הלך ללון בשדה יחד עם תלמידיו. ואכן 'כל מה דעביד רחמנא לטב עביד', שהרי הרומאים עלו אותו לילה על העיר ושבּו אותה..." שיחת רבינו, ל"ג בעומר תשכ"ד, סע' 4.

ג. "ודימה" - רבי עקיבא לא טעה

"... אין הדבר כך, שהרי רבי עקיבא חכם גדול מחכמי משנה היה, והוא היה נושא כליו של בן כוזיבא המלך, והוא היה אומר עליו שהוא המלך המשיח, ודימה הוא וכל חכמי דורו שהוא המלך המשיח, עד שנהרג בעונות. כיון שנהרג - נודע להם שאינו, ולא שאלו ממנו חכמים לא אות ולא מופת..." רמב"ם, הלכות מלכים יא ג.

"מ"ש בסנהדרין צג:23 דחזיהו רבנן דלא מורח ודאין י"ל שמפרש רבינו שזה היה בסוף השנתים ומחצה דמלך. גם אין זה אות ומופת אלא בחינת הטבע דמלך המשיח, ומקודם חשבו ג"כ כמו רע"ק. אבל מ"ש רבנו כל חכמי דורו, צ"ב, שהרי בירושלמי תענית פ"ד ה"ה א"ל ריו"ח (=אמר לו רבי יוחנן) בן תורתא לרע"ק יעל"ע (=יעלו עשבים) בלחייך ועדיין ב"ד (=בן דוד) לא יבא, וע' יומא ט²⁴ ותוספתא סוף מנחות²⁵. ושמא גם זה לד' (=לדעת) רבנו היה אח"כ, שנודע להם שאינו. וע' ישועות משיחו ח"ב פ"ד²⁶. וע' ה' ברכות פ"ח ה"ה כל הגאונים אומרים וכו' ומקצתם אמרו וכו'²⁷. ע' ה' תענית פ"ה ה"ג²⁸" הערת רבינו.

23. "בר כוזיבא מלך תרתין שנין ופלגא. אמר להו לרבנן: אנא משיח. אמרו ליה: במשיח כתיב דמורח ודאין, נחזי אנן אי מורח ודאין. כיון דחזיהו דלא מורח ודאין - קטלוהו" סנהדרין שם. "קטלוהו כלומר רפו ידיהם ממנו, ובאו הגויים והרגוהו" רב"ז, הלכות מלכים יא ג

24. עמ' א. "א"ר יוחנן בן תורתא: מפני מה חרבה שילה? מפני שהיו בה שני דברים: גלוי עריות ובזיון קדשים..."

25. "א"ר יוחנן בן תורתא: מפני מה חרבה שילה? מפני בזיון קדשים שבתוכה..."

26. העיון הראשון. "במלכות בן כוזיבא ובדעת ר' עקיבא בו ובחזרת השבטים". "... ואיך א"כ חשבו חכמי ישראל שהיה בן כוזיבא מלך המשיח, ור"ע יועץ וחכם חרשים ונבון לחש איך טעה בזה שהיה נושא כליו, ואיך חשב בזמן המנעות ביאת המשיח שהוא יהיה זמן בואו... והנראה לי בזה הוא שר"ע חשב בענין בן כוזיבא אחת משתי מחשבות: הא' שבראותו הצלחת בן כוזיבא במלחמות חשב שהקב"ה מהר את קץ הגלות ההכרחי והמחוייב הגזור לפנינו ונחם על הרעה... ולכן חשב ר"ע שהיה בן כוזיבא

"... יש לשים לב לסגנונו של הרמב"ם. הוא לא כתב שרבי עקיבא 'טעה' אלא 'דימה שהוא משיח', ודרכו של הרמב"ם לדייק במילים. רבי עקיבא הוא שליח אלוהי ואינו טועה. 'דימה' הוא ביטוי יותר עדין. רבי עקיבא ראה שיש בבר כוכבא צד משיח, שיש בו ניצוץ של משיח..." שיחת רבינו, מס' 6, פרקי משיח, סע' 16. עוד על רבי עקיבא ובר כוכבא ראה: שיחת רבינו ל"ג בעומר תשכ"ו, סע' 1-4. תשל"ח, סע' 1-5. מס' 44 הגדה של פסח, סעיפים 33, 34, 40.

"מעשה ברבי אליעזר ורבי יהושע ורבי אלעזר בן עזריה ורבי עקיבא ורבי טרפון שהיו מסובין בבני ברק והיו מספרים ביציאת מצרים כל אותו הלילה"²⁹. כאשר אנשים במדרגה כזו מספרים ביציאת מצרים, אין זה בקיצור, אלא כל הלילה, 'עד שבאו תלמידיהם ואמרו להם: רבותינו, הגיע זמן קריאת שמע של שחרית'²⁹. כל המעשה הזה אירע בבני ברק.

משיח עם היותו בזמן הנמנעות, מפני שהקב"ה ברחמיו וקנאת תורתו מאויביו, מהר ודלג הזמן ההוא, אבל שאר חכמי ישראל לא קבלו זה ממנו... לפי שקיימו וקבלו שזמן ההמנעות יעבור עכ"פ... ועם היות ר"ע יודע כל זה מפי ספרים ומפי סופרים, קרה לו כמו שיקרה פעמים רבות לכל חכם לב שיחשוב ויאמין מה שנכספה וגם כלתה נפשו להיות, וכן ר"ע בכספו לתשועת ד' כשראה גבורת בן כוזיבא והצלחותיו במלחמות שלא כמנהג הטבעי, עלה בדעתו שמאת ד' היתה זאת ושחזר מגזירתו לחמול על עמו... והשנית היא, שר"ע לא חשב שיהיה בן כוזיבא מלך בישראל ורועה נאמן ירעה אותם כמו שיעדו הנביאים על מלך המשיח... אבל היה נכנע בר כוזיבא לחכמי ישראל ושומע מפייהם... אבל היתה מחשבתו של ר"ע שהיה בן כוזיבא מִפְּצוֹ של הקב"ה ושעשהו לנקום נקמת עמו... והנה שלוחי הקב"ה להחריב שונאיו יקראו משיחיו ועבדי ד', כמו... נבוכדנאצר... כורש... ולפי שהיה מקובל באומה שקודם משיח בן דוד יבא משיח בן יוסף, לא לעשות משפט וצדקה כ"א בלבד ללחום מלחמות ד' ונקם ישיב לצדו, וזכריהו מנבא שימות במלחמה... ולא פירש הכתוב כמה וכמה שנים יהיה ויתמיד מלחמותיו, לכן כשראה ר' עקיבא הניסים והגבורות אשר עשה בן כוזיבא בכל ארצות הרומיים, חשב בלבו שהוא היה שליח ההשגחה משיח אלהי יעקב לענין מלחמות ונקמת האויבים בלבד... אמנם שאר חכמי ישראל לא קבלו ממנו שיהיה זה משיח בן יוסף, ולא שתהיינה מלחמותיו ונקמותיו הם היעודים להיות לזמן הגאולה, ולכן היו אומרים לו כמו שזכרתי 'עקיבא עקיבא עשבים בלחייך ועדיין אין בן דוד בא'..."

27. "הקנים המתוקים שסוחטין אותן ומבשלין מימיהן עד שיקפא וידמה למלח, כל הגאונים אומרים שמברכין עליו בורא פרי האדמה. ומקצתם אמרו בורא פרי העץ..." והעיר שם רבינו: "ע"י ה' מלכים פי"א ה"ג ודימה הוא וכל חכמי דורו וכו'"

28. "ותשעה באב חמשה דברים אירעו בו. נגזר על ישראל במדבר שלא יכנסו לארץ, וחרב הבית בראשונה ובשנייה, ונלכדה עיר גדולה וביתר שמה והיו בה אלפים ורבבות מישראל והיה להם מלך גדול ודמו כל ישראל וגדולי החכמים שהוא מלך המשיח ונפל ביד הרומיים ונהרגו כולם והיתה צרה גדולה כמו חורבן בית המקדש..." והעיר שם רבינו: "ע"י ה' מלכים פי"א ה"ג"

29. הגדה של פסח

יש הערה מעניינת ויפה מהרב מימון ז"ל, הערה ציונית היסטורית. בני ברק היתה מקומו של רבי עקיבא³⁰, וזה פלא, שהרי כל החכמים האלה לא היה מקומם בבני ברק. רבי יהושע היה גר בפקיעין, ורבי אליעזר בלוד³⁰. למה באו כולם לבני ברק, ולא עשו סדר ליל פסח בביתם? הם לא היו רווקים אלא בעלי משפחות. קרה כאן דבר משונה!
אלא שרבי עקיבא היה מיליטריסט, איש תורה לוחם נגד הרומאים³, לכן נפגשו גדולי ישראל לקונפרנס, לשיבה פוליטית צבאית בעניני כלל-ישראל. זה היה דבר יוצא מן הכלל.

שאלה: כולם אחזו בשיטת רבי עקיבא?

הרב: על-פי-זה יש להניח שהצטרפו. אחרים הסתייגו³¹, אבל לא נמצא מי שחלק. מי יכול לחלוק על רבי עקיבא!?

אך היו שהסתייגו מפני שלא הרגישו אצל בר כוכבא יראת שמים עליונה, כפי שמוזכר אצל ישעיהו: 'יוצא חטר מגזע ישי... והריחו ביראת ד'³², ולא מצאו זאת אצל³³. אמנם יש טוענים שמצאו בחפירות ארכיאולוגיות גופות של חיילי צבא בר כוכבא שהיו לבושים בתפילין. על-כל-פנים לא היתה אצלם שלימות רוחנית עליונה.

שאלה: אבל יש שאמרו לרבי עקיבא: 'עלו עשבים בלחיך ועדיין בן דוד לא יבא'³⁴.

הרב: לא היו שאמרו. היה רק אדם אחד בשם ר' יוחנן בן תורתא², שהתחצף כלפי רבי עקיבא, אך אין ממנו דברי תורה אחרים. בכל דברי חז"ל לא נמצא יחס כל-כך תקיף כלפי רבי עקיבא, אלא יחס של חרדה ויראת כבוד.

בסוף הלכות מלכים, הרמב"ם מגדיר סדרי גאולה וסדרי משיח, ומסביר שהמלך המשיח עתיד לעמוד ולהחזיר מלכות ישראל כבראשונה³⁵. - לא פחות ממה שהיה קודם לכן. הרמב"ם ממשיך, שאין המשיח צריך לעשות ניסים ונפלאות, ענינו קיבוץ גלויות והחזרת מלכות ישראל, על-פי הטבע. כמובן, רבונות-של-עולם יכול לעשות הכל: גם בדרך הטבע וגם בניסים ונפלאות. אך לא כך היא הופעת הגאולה. הוא מביא הוכחה לכך שאתחלתא דגאולה לא חייבת להיות בגילוי ניסים משמים, בסגנון זה: דע שענין המשיחיות אינו ניסים ונפלאות, שהרי לדוגמה, 'רבי עקיבא חכם גדול מחכמי המשנה היה, והוא היה נושא כליו של בן כוזיבא המלך והוא היה אומר עליו שהוא המלך המשיח, ודימה הוא וכל חכמי דורו שהוא המלך המשיח³. לא כתוב שרבי עקיבא טעה. מי יכול לומר עליו שהוא טעה?

30. סנהדרין לב ב

31. עיין רמב"ם, הלכות מלכים יא ג. ראב"ד ורדב"ז. רמב"ם, הלכות תענית ה ג

32. ישעיה יא א-ג

33. סנהדרין צג ב

34. סדר הדורות סתו"א ערך רבי יוחנן בן תורתא. ועיין ערך רבי חנינא בן תורתא

35. רמב"ם, הלכות מלכים יא א

כתוב שהוא 'דימה', היה נדמה לו שזה המשיח, ואחר־כך התברר שלא, אבל הוא לא טעה. יש חילוק. צריך שמירת הלשון בדברים כאלה.

דבר כעין זה אירע לפני כמה שנים. תלמיד־חכם גדול בתורה ובעל כשרונות ספרותיים, כתב סקירה היסטורית, ובין השאר הוא הזכיר: הגאון מוילנא היה כל־כך חריף בשלילת החסידות, כנראה שטעה, כי התברר שהחסידות אינה כשבתאות³⁶, כי החסידים לא יצאו מכלל־ישראל אלא להיפך. מי יכול לומר על הגאון שטעה?! אין מקום לפתחון פה כזה! כך הרמב"ם לא יכול לומר על רבי עקיבא שטעה, אלא 'דימה'.

שאלה: מה המשמעות של 'דימה'?

הרב: כך נדמה היה לו בציור מחשבתי, בדימוי, בדמיון, כמו 'ביד הנביאים אדמה'³⁷. במהלכים עליונים וענקיים כאלה יש מקום להניח שמה שלא יצא בדיוק כפי שדימו, אין זו טעות פשוטה. כך גם לגבי יחס הגאון כלפי החסידות. רבי עקיבא דימה. יש חילוק בין השכל לבין הדמיון.

שאלה: לדמיון אין ממשות?

הרב: יש מדרגות בממשות. יש חילוק בין דבר מחשבתי תורני שכלי ברור בכל תוקף לבין דמיון, שהוא כח רוחני שמצטרף אל בהירות השכל, כמו יחס גדלות הנבואה לגדלות התורה. גם הנביאים היו מורי התורה בישראל, אך הנבואה אינה בכל התוקף של אור התורה³⁸.

"ושברתי את גאון עזכם..." (ויקרא כו יט).

"ר"ע אומר: 'ושברתי את גאון עזכם' אלו הגבורים שבישראל כגון יואב בן צרויה וחביריו" תורת כהנים, בחזקותי, פרשתא ב פרק ה.

"ד' עקיבא לדידיה שהיה נו"כ (= נושא כליו) של בר כוכבא וכדהרמב"ם בה' מלכים" הערת רבינו.

"... הרמב"ם סוף ספר משפטים כתב כי ר"ע היה נושא כליו של בן כוזיבא מלך ביתר שחשב שהוא משיח" סדר הדורות, תנאים ואמוראים, ערך רבי עקיבא.

"ד' עקיבא, וקרא עליו דרך כוכב מיעקב, ירושלמי תענית ד ה" הערת רבינו.

"... חזינו, מיהת שהיתה בזה מחלוקת ארוכה וישנה בין ר' עקיבא ובני זמנו - וניחא איפוא

36. עיין מאמרי הראיה א, עמ' 6-7

37. הושע יב יא

38. נדפס כתוספת לשיחת רבינו מס' 25 שבעה עשר בתמוז. מס' 44 הגדה של פסח סע' 38-40

מה שדרש ר"ע לשיטתו 'אחד לדין ואחד לצדקה' כו' דמדטעה ר' עקיבא בבן כוזיבא, אע"ג דלא הוי 'מורח ודאין', ש"מ דכשמואל ס"ל לר"ע, דגם לימוהמ"ש (=לימות המשיח) לא יתקיימו עדיין יעודי הנביאים כפשוטם" המדרש והמעשה, לרב יחזקאל ליבשיץ, שמות, עמ' 77. **"ברמב"ם אין שר' עקיבא טעה אלא שהוא דימה כך ומתוך כך קרא עליו דר"כ (=דרך כוכב) מיעקב"** הערת רבינו.

"... כשבאו הצוררים והחריבו את ארצנו קם גבור בישראל ושמעון שמו. ובאותו הדור חי גבור הרוח ר' עקיבא בן יוסף שטעה בו וחשב אותו למשיח וקרא עליו את המקרא: 'דרך כוכב מיעקב' (במדבר כד, יז), ובעקבותיו קראוהו בני הדור: בר-כוכבא. הוא מרד ברומאים וניסה להקים מחדש את מלכות ישראל. ר' עקיבא נעשה לנושא כליו וציוה לתלמידיו להצטרף אל צבאו ולהלחם עבור שחרור הארץ והאומה. בימים ההם היה עוד חכם בישראל ור' יוחנן בן תורתא שמו, והוא נוכח שטעה ר' עקיבא בבר-כוכבא והזהירו ואמר אליו: 'עקיבא! עשבים יעלו בלחייך ומשיח לא יבא'. ובכל זאת עמד ר' אליעזר הזקן כל היום בפניו בבית המדרש והתפלל להצלחת בר כוכבא..." ניבי זחב, לרב זאב גולד, עמ' 76.

"בהלכות מלכים פי"א אין לשון 'שטעה', על ר' עקיבא, אלא שדימה, הוא ושאר כל חכמי ישראל, והיה כן בכח מחשבתם והכרתם, ואחרי שנהרג נודע להם שאינו לפי מסיבות הענינים. וכן בסנהדרין צג, וכן בירושלמי תענית פ"ד ובאיכה רבה פ"ב, לא נזכר שרע"ק טעה, אלא שהיו דעות בין החכמים, וגם לא נזכר שרע"ק חזר מדעתו, וכן סיעתו" הערת רבינו.

"... הרמב"ם מסתמך בהחלטתו זו (=שבדור שבו בן דוד בא לא ישתנה דבר מן הטבע, ומשיח יהיה גיבור בגופו וברוחו וילחם מלחמת עמו ארצו ותורתו, ישיב שלטון התורה בכל העולם, אך לא יעשה ניסים) על ר' עקיבא שטעה בבן כוזיבא והיה מנושאי כליו... אלא בודאי שטעותו של ר' עקיבא היתה רק באיש ולא בעצם מהלך הענינים בימות המשיח" שם, עמ' 78.

"בפי"ב שם (הלכה ב) מבואר משום שאמרו חכמים כי אין בין ימות המשיח לעוה"ז אלא שעבוד מלכות בלבד" הערת רבינו.

"... רבי עקיבא לא טעה בעצם הענין, אלא שהפריז, לכאורה, באמונה במהותו הרוחנית של בר-כוזיבא..." שם, עמ' 78.

"לא נזכר בשום מקום שר' עקיבא חזר מדעתו ביחס לבר כוכבא, וע' אורות התחיה ואגרות" הערת רבינו.

"ובפי' המשניות בכורות (פ"ד מ"ג) כתב הרמב"ם: 'וכבר בארנו בתחלת סנהדרין וכו' בין

שיהי' סמוך מפי סמוך או הסכימו 'בני א"י' וכו' לפי שבני א"י הם נקראים קהל, והקב"ה קרא אותן כל הקהל, ואפ"י ה' עשרה אנשים ואין משגיחין לזולתן שבחו"ל... הרי שרבינו כתב כאן סתם: 'בני א"י' ולא כל בני א"י ואם לשיטת הרמב"ם ד'כל' דוקא וזהו לעיכובא, זאת אומרת אם המיעוט לא יסכים אז אי אפשר לסמוך, איך ישמיט עיקר כזה. אלא ע"כ, שמש"כ בספרו יד החזקה ובפי' המשניות סנהדרין 'כל החכמים' לאו דוקא אלא רובו ככולו, ונ"ל לומר קצת טעם שרבינו נקיט בלשונו 'כל החכמים'... ואשיבה שופטיך, לדב צבי מקובסקי, ת"א תרצ"ח, תשובה מאהבה ג ג, עמ' פג.

"ע' בה' מלכים פ' י"א ש'כל חכמי הדור' דימו על בר כוכבא ש'בן כוזיבא שהוא המלך המשיח', אע"פ שהיו חלוקי דעות, גם במה דחזוהו דלא מורח ודאין, וגם ר"י בן התורתא שא"ל לרע"ק (=שאמר לו לרבי עקיבא) יעלו עשבים בלחיך ועדיין לא בא בן דוד" הערת רבינו.

"... כאשר ראו כי בביתר לא נושעו על ידי מלכות בן כוכבא שגדולי עולם היו טועים בו..."
הרב זאב רבינו.

"הרמב"ם בה' מלכים י"א לא כתב על ר' עקיבא שטעה בענין בר-כוכבא, אלא שהוא דימה - וכל חכמי דורו - שהוא המלך המשיח" הערת רבינו.

"... קלין... מעיר בצדק: 'היתכן שחכם מחכמי המשנה כר' מאיר יכנה את עצמו או את מי שהוא אחר מבני דורו (אחרי הכשלון הגדול שהיה בימי בר כוכבא) בשם משיח?'" וזה גבול הארץ, לחיים בר דרומא, עמ' 640, הערה 78.

"כמו שר' עקיבא קרא לבר כוזיבא, ירושלמי תענית פ"ד ה"ה, ה' מלכים פ' יא (הלכה ג), וע' אור-החיים דברים ט"ז ז' ומש"כ (=ומה שכתבתי) שם³⁹" הערת רבינו.

ד. בר כוכבא ושמשון

"... שמשון היה 'אתלט' ויחד עם זה שייך עוד לפני יציאתו לאויר העולם⁴⁰, למדרגה הרוחנית העילאית המיוחדת של נזירות הקרובה לכהונה⁴¹ והנמצאת מעל לחיים. ממרום העילאיות הזאת מופיע אחר-כך אתלט הנקרא על שמו של הקדוש-ברוך-הוא⁴². יש כאן פרק מיוחד בסדר ההיסטוריה של עם ישראל: על-פי הודעה אלוהית מוקדמת מופיעה

39. מובא להלן עמ' 125-126

40. שופטים יג ז

41. במדבר ו ו-ז

42. "זא"ר יוחנן: שמשון על שמו של הקב"ה נקרא, שנאמר (תהילים פד יב) 'כי שמש ומגן ד' אלהים וגו'"

עילאיות רוחנית המתגלה למעשה כאתלטיות, אף-על-פי שלא מוצאים בו – לכאורה – בגלוי את שמו של הקדוש-ברוך-הוא.

אולי אפשר להקיש את זה לענין רבי עקיבא שאמר על בר כוכבא 'דרך כוכב מיעקב'^{3,2}, ולעומתו היו כמה חכמים חלוקים על דעתו⁴³. אמנם גם אצל רבי עקיבא – במדרגה של ידיעה מן השמים וממקור עליון זה – נאמר 'דרך כוכב מיעקב' על הגבורה הלאומית נגד הרומיים. אצלנו, היא מתגלה נגד הפלישתים. ממקור ההודעה האלוהית, מופיעה נשמה מיוחדת אשר מתגלה בה גבורת הבשר והיא נקראת על שמו של הקדוש-ברוך-הוא...

כל מעשה שמשון מסובך מאוד, ואינו כל-כך 'חלק'. אמנם דרך כל הסיבוכים הנוראים האלה, מתגלית ההודעה האלוהית הקדומה. כך גם לא כל-כך ניכרת הופעתו האלוהית של בר כוכבא, והיא מתבררת על-ידי רבי עקיבא, שהוא במדרגה עילאית, כפי שנראה מביטוי ההערצה של משה רבינו כלפיו: 'רבונו של עולם, יש לך אדם כזה, ואתה נותן תורה על-ידי?!'⁴⁴. כך גם שמשון נראה כאילו חילוני מאוד, אבל מתוך בירורים מיוחדים מתגלה ש'ותחל רוח ד' לפעמו במחנה דן בין צרעה ובין אשתאול'⁴⁵. דווקא מתוך הסיבוכים הגדולים, כשמסתכלים באמונה שלמה וידיעה שלמה, רואים רוח ד' 'מציץ מן החרכים'^{47,46}.

ה. בר כוכבא - ניצוץ משיחי

"... המושג של משיח אינו פשוט. אצל בר כוכבא גילוי הגבורה מול הגויים היה גילוי של ניצוץ משיחי. בדומה לזה קיימת מליצה 'משה שפיר קאמרת'⁴⁸ לגבי תלמיד-חכם. אצל כל תלמיד-חכם יש ניצוץ של משה רבינו. כל גווני התורה הם גילוי נשמת משה רבינו⁴⁹. כך גם קיימים גילויים שונים של נשמת דוד המלך וצדדים שונים של משיחיות. בגמרא⁵⁰ מובאים שמות שונים של המשיח: 'דבי רבי שילא אמרי: שילה שמו... דבי רבי ינאי אמרי: ינון שמו... דבי רבי חנינה אמרי: חנינה שמו...'. והגאון רבי שלום שכנא הוסיף בגליון של הגמרא שלו: 'אני אומר שכנא שמו שנאמר לשכנו תדרשו'⁵¹.

43. עיין סנהדרין צג ב. איכה רבה ב ה. ראב"ד ורדב"ז ברמב"ם, הלכות מלכים יא ג

44. מנחות כט ב

45. שופטים יג כה

46. שיר השירים ב ט

47. שיחת רבינו סדרה ג נשא סע' 3, 5

48. שבת קא ב

49. "ובכל דרא ודרא בגלגולא, כגלגל דמתהפך לכמה גוונים" תיקוני זוהר תיקון סט. מובא על-ידי רבינו,

עולת ראייה ב, עמ' תצא. ועיין שיחת רבינו סדרה א שופטים סע' 17

50. סנהדרין צח ב

51. בית שמואל אה"ע סי' קכט שמות אנשים ערך שכנא. הגהות שי למורא שם. "נשבה ארון הקדש

ונתבקש בישיבה של מעלה מאור הגולה רוח אפינו משיח ד' רב הרבנים גאון הגאונים נשיא ישראל

ה"ה אדוני מורי אבי הנקרא בשם קדשו מו"ה שלום המכונה שכנא" שו"ת הרמ"א סי' כה

וכן ה'אור החיים' הקדוש על הפסוק 'כי יהיה בך אביון'⁵² שבפרשת 'ראה' מביא פירושים שונים, וביניהם הוא מפרש בדרך רמז את הביטוי 'אביון': 'הוא מלך ישראל משיחנו אשר הוא אביון וכבר נמשל לעני ורוכב על חמור', וצדקה מקרבת את הגאולה. והוא מסיים 'שיעריך אדם בדעתו שהמעשה הוא לתכלית דבר זה של משיח ד' שמו חיים'. יש אנשים שחשבו שהוא מגיס דעתו על עצמו, ושתי תשובות יש לכאן: א. אולי יש כאן שילוב של פסוקים כדרך המחברים הספרדים, הנוהגים לסיים דבר תורה בחתימת שמם משולבת בפסוק, ואין בזה שום ענין מיוחד. ב. מפורסם שגם לאר"י היה ניצוץ משיחי⁵³ וכן לבעל שם טוב, וכן לגאון מוילנא⁵⁴. ר' אברהם זצ"ל, סבו של אבא זצ"ל, השאיר בספר הזוהר שלו הרבה הגהות. בזוהר, בפרשת וישב, יש הרבה דברים סתומים (חשבונות שונים של קיצים) ושם על דברי הזוהר 'ומיומא דאסתלק ההוא צדיק וכו'⁵⁵ הוא כתב: 'אולי רמז לגויעת הגאון'⁵⁶. וזה היה בדור אחרי הגאון! כל אלו שהובאו במסכת סנהדרין שאמרו ששם המשיח כשם רבם, וכן הגאון רבי שלום שכנא שאמר כן על עצמו, עשו זאת מתוך הרגשה שיש כאן גדלות יוצאת מן הכלל, גדלות נשמתית כלל-ישראלית" שיחת רבינו, מס' 6, פרקי משיח, סע' 17.

"כי יהיה בך אביון מאחד אחיך באחד שעריך בארצך אשר ד' אלהיך נתן לך לא תאמץ את לבבך ולא תקפץ את ירך מאחריך האביון" (דברים טו ז).
 "... ומעתה אביון הוא תאב בדבר זה שהוא 'אחד שעריך' שזה יספיק למלאות תאותו לבא ברינה. ואמרו 'בארצך' העיר מקום תאותו הוא ארץ הקדושה 'אשר ד' אלהיך נתן לך' שהוא תאב מתי תפקד העיר היונה חמדת הלבבות ויצו ד' לכל איש ישראל שלא יאמץ את

52. דברים טו ז
 53. קול התור א ט. ב מח
 54. "החל רוח אלהים, רוחא דמשיחא לפעם ברוח קדשו" קול התור א ד. "ובדורות אחרונים גם האר"י הק'... והרב הק' בעל אור החיים היו בטוריא דמשיח בן יוסף כידוע. ובדור אחרון זה רבינו הגר"א נהורא דמשיח בן יוסף" שם שם כג
 55. "ת"ח כד תמנה כ"ב שנין ז' זמנין לכל חד מאינן עשרה דזבינו ליה תשכח אלף תק"מ, וכדין יתער פורקנא דישראל כצפרא דשארית לאנהרא זעיר זעיר עד י"ז שנין דאסתלק ההוא צדיק דרגא דטו"בו" זוהר חדש, וישב כט ב
 56. "אולי רמז לגויעת הגאון ודו"ק" זהירותא דאברהם, לרבי אברהם זצ"ל רב בפריל ושביו, נדפס בזוהר חדש, מהדורת מוסד הרב קוק, עמ' 244. ושם נוסף: "ונכדו הר"ה ג' ר' צבי יהודה הכהן קוק (ה"ו) [זצ"ל] בנו של רבינו זצ"ל העיר על דברי הג"מ מנשה מאיליא זצ"ל באלפי מנשה סי' (קע"ג) [קע"ז] שכתב: לפי הנראה לפי רוב המשך גליותינו שהוא קרוב לעקבות משיחנו ושצריך לפנות דרך כו' וכפי הנראה ששלח לנו עיר וקדיש מן שמיא הגאון המפורסם מו"ה אליהו זצ"ל מוילנא וכו', ועוד שם בסי' ק"ב". ובשולי גליון ספרו הנ"ל העיר רבינו: "ועי' תולדות יצחק, לבהגר"א לס' יצירה, ד' קמ"ח"

לבבו וגו' אלא יתחזק בכל עוז ותעצומות למלא חשק האחד המיוחד כי באמצעות מעשה בני אדם ובפרט במצות הצדקה... וגמר אומר 'מאחיק האביון' פירוש מסיבת אחיק האביון הידוע שיעריך אדם בדעתו שהמעשה הוא לתכלית דבר זה של משיח ד' שמו חיים" אור החיים שם.

"הצדקה - ע' ס' נשמת שלמה מרדכי פרק י' אות ד'".

"חיים - ועל הגאון ר' שכנא מלובלין ז"ל מסופר שרשם בצד הגמ' סנהדרין צ"ח ב' מה שמו וכו': ואני אומר שכנא שמו שנא' לשכנו תדרשו (קרי' נאמנה 298 הערות ר"מ שטרשון⁵⁷, לקורות היהודים בלובלין, ע' הגר"ש הנ"ל), וע' ספר החזיונות להרח"ו ח"ג סי' יד⁵⁸, וע' בית אהרן מקארלין סוף כ"ב תמוז⁵⁹" הערות רבינו.

"... ומ"ש כ"ת (=ומה שכתב כבוד תורתו) 'כי גם ר' עקיבא טעה כשקרא על בר כוכבא זהו מלך המשיח', חדא איני יודע מה בכך אם טעה בזה, והלא אין טעות זו סותרת את שאר דברי ר"ע שהלכה כמותו, וכן לא נתבטלו מפני זה כל הדברים הנזכרים שם בטו"מ⁶⁰ בנוגע לר' עקיבא. ושנית, באמת מנין לנו בהחלט שטעה ר' עקיבא בענין בר כוכבא, והרי גירסתנו דקטלוהו רבנן משום דלא הוי מורח ודאין' אינה מוחלטת, יעוין במפרשי הרמב"ם בה' מלכים, ושמא באמת אם היו מתחברים אז כל החכמים וכל בית ישראל כדעת ר' עקיבא היו מתקימות תקוותיו ושאיפותיו, וכדברי ריש לקיש: 'אם עליכם כולכם הייתם כחומה

57. "... וע' בצופה... שמועה כי על גליון המאמר בסנהדרין, מה שמו [של משיח] דרשא שילה כו' כתב הרב ר' שכנא בש"ס שלו כדברים האלה, ואני אומר שכנא שמו, שנאמר לשכנו תדרשו ע"כ, ואמנם זר מאוד בעיני להאמין כן על מורנו ר' שכנא שיאמר כזה על עצמו, ואולי אחד מתלמידיו כתב זאת...", והעיר שם רבינו: "כן ב'שי למורה' בשו"ע אהע"ז סי' קכט בשמות אנשים אות ש'; וע' לקורות היהודים בלובלין ע' הגר"ש הנ"ל"

58. "... ואז בזמן גאולת דור אחרון, הנקרא שם המשיח חיים והנו"ן שבנה לא תזכר עוד, כי היא נו"ן של 'נ'חש'. ושל 'נ'פילה'...", והעיר שם רבינו: "ע' אור החיים דברים ט"ו ז' משיח ה' שמו חיים"

59. עמ' 242: "... ועתה האמוראים שזכרנו עם שמותם ידעו מה שבאו לתקן ותקנו בשלימות כ"א חלקו כל חלקו שיש לו במשיח. אשר זה החלק שמו חזקי'. וזה החלק שמו ינאי. וזה החלק שמו מנחם וכו'. לפיכך זה אומר חזקי' שמו וזה אומר ינון שמו וזה אומר מנחם שמו ואלו ואלו דברי אלקים חיים. לפיכך גם הצדיק השלם בעל אור החיים אמר ששמו חיים... וצדיק אחד אמר שר"ת חיי"ם ח"זקי' ינון ינאי מ"שיח. או מנחם", והעיר שם רבינו: "וכן הוא על הגאון ר' שכנא מלובלין שרשם בצד הגמ' סנהדרין צח: מה שמו, ואני אומר שכנא שמו שנא' לשכנו תדרשו"

60. ב'טובים מאורות', אגרת מאמרו של הגרי"מ חרל"פ זצ"ל, בביאור פרקים ב'אורות' למרן הראי"ה.

וכו'⁶¹, ואז היתה מתעוררת קדושת ישראל והעזר האלהי היה מתגלה ואולי היה נעשה אח"כ גם מורח ודאין.

וגם עכשיו כן הוא, שבהתעוררות תחית הקודש, שהיא תעשה את התחיה השלמה, הדבר תלוי, שבהתפתחות המסבות הטבעיות נזכה באתערותא דלעילא בהתגלות אור זרוע ד' ותוקף עזו לכל הישועות והנפלאות. וס"ס (= וסוף סוף) הלא פשוט הוא, כי זמננו הוא יותר מאוחר בגלות ויותר קרוב לגאולה מאשר זמני הדורות הקודמים. וכן הערך של קרבת הגאולה שישנו בציור של קרבת הגאולה הלא איננו מתבטל ע"י מה שאפשר למצוא דוגמא אצל ר"ש מולכו וחבריו, שלא זכו לגאולה למרות ציורם את קרבתה, כיון שישנם לפנינו סו"ס (= סוף סוף) דברים ומעשים המיסדים את הציור הזה... "אגרת רבינו, משנת תרפ"א.

רבינו מבאר כאן את דברי הגרי"מ חרל"פ זצ"ל שכתב (שם עמ' 11):
 "כשמציירים את קרבת הגאולה, הנם באמת קרובים אל הגאולה וא"א בשום אפן לצייר את קרבת הגאולה כ"א ע"י ההכרה שראויים המה בית ישראל לגאולה לא אך רק מצד שמצוה ללמד זכות אלא מפני שבאמת ישראל קדושים הם ושארית ישראל לא יעשו עולה".

ועיין עוד ממעיני הישועה פרק א עמ' יא.

"הציור של ענין בר כוכבא עם פרשת שבתאי-צבי הוא מוטעה ומשורש לגמרי. בר כוכבא היה עם תקומת התורה בישראל, עם רבי עקיבא שכל התורה כולה נקבעת על פיו, כדחז"ל בתלמוד סנהדרין דף פו, ועם קיום התורה במצוותיה, כמבורר בגילויים הארכיאולוגיים באחרונה. ופרשת שבתאי-צבי היתה בהריסת תורה ומצוותיה מתוך גסות-רוח דמיונית. ב. בטחונו של ר' עקיבא בבר כוכבא בודאי מוכיח הרבה על ענינו של מלכות המשיח שהוא בעיקרו מלכות ישראל כתורה וכמצוה. שאר חכמי ישראל הסתייגו מההתייחסות הזאת, מפני שלא מצאו בענין בר כוכבא את המעלה של 'והריחו ביראת ד', שיהיה 'מורח ודאין' ברוח הקודש. ורבי עקיבא לא הסתייג מזה..." אגרת רבינו, י"ג בסיון תשל"ו, בירורים לדברים שב'עמודים' חוברת סיון.

ו. רבי יוחנן בן תורתא

"יומא פ"ק (ט' א') וירו' שם פ"א הלכה א'. ואי' שם בתוס' ישנים בפסיקתא מפרש שנתגייר

61. "אם חומה היא נבנה עליה טירת כסף ואם דלת היא נצור עליה לוח ארז' (שיר השירים ח ט) - אם עשיתם עצמכם כחומה ועליתם כולכם בימי עזרא נמשלתם ככסף שאין רקב שולט בו, עכשיו שעליתם כדלתות נמשלתם כארז שהרקב שולט בו..." יומא ט ב

עלידי פרה והגירסא שם ר' יהודה ב"ת. ובריטב"א שם בשם ירושלמי שנקרא כן על שמכר פרתו לעכו"ם ולא רצתה לחרוש בשבת עד שלחש באזנה... פעם אחת בא לפני ר"ע א"ל עמוד וקרא בתורה, א"ל לא עברתי על הפרשה ושבתוהו שמות רבה פ' תשא ר"פ מ', וברבה איכה פ' בלע ה' שאמר לר"ע עקיבא יעלו עשבים בלחייך ועדיין אינו בא, נראה שהיה קדמון. ובתוספתא סוף מנחות ר"י בן תורתא מפני מה חרבה שילה מפני בזיון קדשים" סדר הזרות, תנאים ואמוראים. ערך ר' יוחנן בן תורתא.
 "וברבה - ע' שה"ש רבה ז ח. ירושלמי תענית פ"ד ה"ה" הערת רבינו.

"יוחנן בן תורתא נקרא כן: שעל ידי פרה נתגייר ולמד חכה לתורה..." מכלול המאמרים והפתגמים, ב, עמ' 725.
 "והוא שאמר לר' עקיבא יעלו עשבים בלחייך ועדיין בן דוד לא בא" הערת רבינו.

"... דאמר ר' יוחנן בן תורתא: מקדש ראשון מפני מה חרב? מפני שהיו בה ג' דברים: ע"ז וגילוי עריות ושפיכות דמים..." במדבר רבה ז י.
 "ע' סוף תוספתא מנחות, ויומא ט, ובירוש' תענית פ"ד ה"ה טען ריב"ת (=רבי יוחנן בן תורתא) נגד רע"ק (=רבי עקיבא) בענין ב"כ (=בר כוכבא), וע' פתיחת העמק דבר בראשית (=בענין חורבן בית שני)" הערת רבינו.

ז. רבי יהושע בן קרחה

במסכת מגילה⁶² מובא שחכמים שונים נשאלו במה זכו לאריכות ימים והשיבו תשובות שונות. והנה, כאשר נשאל רבי יהושע בן קרחה בידי רבי, רבי יהודה הנשיא "במה הארכת ימים?" השיב לו הלה "קצת בחיי?" תשובה זו תמוהה ואינה מובנת. וכך מובא המשך דו"השיח שביניהם: "אמר לו רבי: תורה היא וללמוד אני צריך. אמר לו: מימי לא נסתכלתי בדמות אדם רשע...". כל זה יתבאר, היה אומר רבינו הרב צבי יהודה, על-פי דעה המובאת בתוספות⁶³ שרבי יהושע בן קרחה הוא בנו של רבי עקיבא. שכן, בן עזאי התבטא⁶⁴: "כל חכמי ישראל דומין לפני כקליפת השום חוץ מן הקרח הזה", וכוונתו היתה לרבי עקיבא. היה נהוג - היה אומר רבינו הרב צבי יהודה - שכאשר היתה הסתייגות ממישהו היו משנים את שמו, כפי שקראו "אחר" לאלישע בן אבויה.

מאחורי שאלתו של רבי את רבי יהושע בן קרחה עומדת השאלה בענין דרכו של רבי עקיבא ושיטתו כנגד שיטתו של רבי. שיטתו של רבי עקיבא בענין המרד ברומאים תוך

62. מגילה כח א

63. שבת קנ א תוס' ד"ה ורבי יהושע בן קרחה היא

64. בכורות נח א

גיוס תלמידיו והשתתפותו בצבאו של בר כוכבא לא היתה שיטתו של רבי. אמנם בתפירות ארכיאולוגיות גילו שחיילי בר כוכבא הניחו תפילין וקיימו מצוות נוספות – אך לא הכל, כנראה, היה שם על טהרת הקודש. על-כן שואל רבי את רבי יהושע בן קרחה על התחברותם של תלמידי רבי עקיבא עם בר כוכבא וחייליו. ותשובת רבי יהושע בן קרחה היא, שלמרות שידוע היה המצב התורני בצבאו של בר כוכבא – ידעו רבי עקיבא ותלמידיו את היחס הנכון שבין קודש לבין מה שאינו כל-כך קודש וידעו את ההנהגה הנכונה⁶⁵.

”... ורדף אתם קול עלה נדף...” (ויקרא כו לו).

”אמר ר' יהושע בן קרחה: פעם אחת היינו יושבים בין האילנות ונשבה הרוח והטיחו העלים זה בזה ועמדנו ורצנו ואמרנו: אוי לנו שמא ידביקונו הפרשים. לאחר זמן נפנינו אחרינו וראינו שאין בריה וישבנו במקומינו ובכינו ואמרנו: אוי לנו שעלינו נתקיים הפסוק 'ורדף אתם קול עלה נדף ונסו מנסת חרב – מפני אימה – ונפלו ואין רדף' מבלי כח" תורת כהנים, שם, פרק ז.

”מתאימים הדברים אל בנו של ר' עקיבא (עיי' תוס' שבת קג א ד"ה ורבי יהושע: "יש מפרש - הכוונה לרשב"ם, ראה פסחים קיב א ושם תוס' ד"ה צוה - דר"ע קרוי קרחה שהיה קרת כדתניא בפרק בתרא דבכורות (דף נח. ושם) אמר בן עזאי כל חכמי ישראל דומין לפני כקליפת השום חוץ מן הקרח הנה ואומר שזה היה ר"ע והיה לו בן ששמו יהושע כדאמר בפרק קמא דשבועות א"ל ר' יהושע בנו של ר"ע, ואין נראה לר"ת...")” הערת רבינו.

”רבי יהושע בן קרחה אומר: כל הלומד תורה ואינו חוזר עליה דומה לאדם שזורע ואינו קוצר. רבי יהושע אומר: כל הלומד תורה ומשכחה דומה לאשה שיולדת וקוברת. רבי עקיבא אומר: זמר בכל יום זמר בכל יום” סנהדרין צט א.

”אם הוא בנו של ר' עקיבא נ"ל (=נראה לי) שהוקדם לפי חומר מדרגת הענין והמשל” הערת רבינו⁶⁶.

סיכום

1. רבי עקיבא – מבאר מרן הראי"ה קוק זצ"ל – מצוין לנו בשלושה סימנים: 1. אהבת תורה עד כדי מסירת נפשו עליה. 2. פלגים רבים של התורה זורמים כולם מתורתו הכוללת של ר' עקיבא. 3. התלהבות ומסירות לחזק כל התעוררות של גאולה למען האומה הישראלית. רבי עקיבא שוחק למרות ההווה הקשה, כי העתיד הרחוק ניצב

65. שיחת רבינו ל"ג בעומר תשכ"ו סע' 9. שם, תשל"ח סע' 6, 8. יום העצמאות תשל"ג סע' 7

66. הערת רבינו זו נדפסה במסכת סנהדרין מהדורת הלכה ברורה

- בפניו כהווה ויודע הוא שרומי תחלוף ואילו האומה הישראלית תזרח לעד. אהבת ד' שלו היתה כה נפלאה, שביקש להרגיש את היסורים, בעת שסדקוהו במסרקות של ברזל, שכן זוהי מסירות-הנפש האמיתית לפי דעתו.
2. את הסיפור על רבי עקיבא המהלך בלילה, כאשר חמור תרנגול ונר אתו ונאלץ ללון בשדה, ביאר רבינו הרב צבי יהודה על רקע היות רבי עקיבא נושא כליו של בר כוכבא, דבר שעורר חשש אצל אנשי העיר להלינו בביתם שמא ייענשו כמסייעים בידי המורדים.
3. דברי הרמב"ם על רבי עקיבא ש"דימה" שבר כוכבא הוא משיח, מסייעים לרבינו הרב צבי יהודה לבאר שרבי עקיבא לא טעה בקראו על בר כוכבא "דרך כוכב מיעקב".
4. בשמשון מתגלה גבורה גופנית מחד גיסא, ומאידך גיסא דרגה רוחנית נשגבה של נזירות. שמשון נקרא על שמו של הקדוש-ברוך-הוא, אך בפועל אין ניכרת עובדה זו. כשמשון, הנלחם בפלישתים, כן בר כוכבא הנלחם ברומאים. במקביל לגבורתו הגופנית של בר כוכבא, נמצאת הופעתו האלוהית המתבררת על-ידי הבי עקיבא. בשמשון ובבר כוכבא, דרך הסיבוכים הנוראים, מתגלה רוח ד'.
5. גילוי הגבורה של בר כוכבא מול הרומאים היה גילוי של ניצוץ משיחי.
6. התנגדותו של רבי יוחנן בן תורתא, שהתגייר בזכות פגישתו עם פרה שומרת שבת, לרבי עקיבא ענק התורה, אינה עומדת כלל.
7. רבי יהושע בן קרחה, הוא על-פי דברי תוספות, בנו של רבי עקיבא. לפי זה מובנת תשובתו של רבי יהושע בן קרחה לרבי, רבי יהודה הנשיא, על שאלתו "במה הארכת ימים?" – "קצת בחיי?" והמשך דו"ה שיח שביניהם, שכן העומד מאחורי דו"שיח זה הוא הבדלי הגישה בין שיטת רבי עקיבא לבין שיטת רבי ביחס לחיילי בר-כוכבא, שלא הכל נעשה בצבא זה על טהרת הקודש.